

Araştırma Makalesi / Research Article

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA CİNAYET VE YARALAMA VAKALARI: 478 NUMARALI AYNİYAT KATL DEFTERİ ÖRNEĞİ*

Özlem POYRAZ¹
Merve ÖNER²

Öz

Bu çalışmanın amacı, Meclis-i Vâlâ tarafından tutulan Ayniyat Katl ve Sirkat Defteri'ne kaydedilen katl kategorisinde yer alan cinayet ve yaralama vakalarını tasniflemek ve edinilen verileri 1851 Ceza kanunnamesi çerçevesinde değerlendirmektir. Mart-Temmuz 1851 dönemine dair vakaların kaydedildiği 478 numaralı Ayniyat Katl Defteri araştırmanın sınırlarını oluşturmuştur. 1851 Ceza Kanunnamesinde cinayet ve yaralama suçlarına şahıs haklarına yönelik işlenen suçlar kategorisinde yer verilmiştir. Şer'i hukuka uygun olarak bunlar için kısas ve diyet öngörülmüş, ancak tâzir ile de hükmedilebileceği belirtilmiştir. Edinilen verilerden hareketle katil ve maktul profillerini incelemek, suç mahallerini tespit etmek ve suç aletlerini ortaya koymak hedeflenmiştir. Çalışmanın sınırları suçlar olarak belirlendiğinden infazı gerektiren cezai müeyyidelere kısmen yer verilmiştir. İncelenen dönemde kısas uygulamasına dair herhangi bir veriye ulaşılamamıştır. Vakaların bir kısmı diyet kategorisinde sulh ya da varislerin affı, çoğu ise tâzir cezaları ile çözüme kavuşturulmuştur. Tâzir kapsamında kürek, pranga, kalebent ya da hapis cezaları uygulanmıştır. Erkeklere çoğunlukla kürek, kadınlara ise hapis cezasının verildiği belirlenmiştir. Vakalar ağırlıklı olarak kırsal kesimde ortaya çıkmıştır. Cinayet aleti olarak çoğunlukla tüfenk, yaralama aleti olarak ise bıçak ve taş kullanıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kısas, Diyet, Tâzir, Cinayet, Yaralama.

MURDER AND INJURY CRIMES IN OTTOMAN EMPIRE: EXAMPLE OF 478TH AYNIYAT MURDER BOOK

Abstract

This study aims to classify murder and injury cases in the Ayniyat Murder and Theft Book kept by Meclis-i Vâlâ and to evaluate the obtained data by the Ottoman Empire's 1851 Criminal Code. This book, which cased to the period of March-July 1851 were recorded, formed the boundaries of the research. In the Penal Code of 1851, crimes of murder and injury were included in crimes against individual rights. Retaliation and diet were foreseen in shari'a law for this crime, but it was stated that could be punished managed with tâzir. It was aimed to examine murderer and victim profiles, identify the crime scenes, and reveal the crime tools. Since the boundaries of this study were determined as crimes, penal sanctions requiring execution were partially included. No data could be found on the practice of retaliation during the period. Some of the cases were resolved in the diet category with peace or amnesty, and most of them with tâzir. Within the scope of tâzir, punishments of shovel, shackles, fortress, or imprisonment were applied. It was determined that men were sentenced to hard labor and women were sentenced to prison. The cases occurred predominantly in rural areas. While rifles were used as murder tools, knives and stones were used as wounding tools.

Keywords: Retaliation, Diet, Tazir, Murder, Injury.

* Bu çalışma, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalında Dr. Öğr. Üyesi Özlem Poyraz danışmanlığında devam etmekte olan "Abdülmeccid Dönemi Osmanlı'da Asayiş Problemleri (1847-1861)" başlıklı doktora tezi çerçevesinde üretilmiştir.

¹ Dr.Öğr. Üyesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kırşehir, Türkiye.
ORCID: 0000-0003-2721-2401.

Sorumlu Yazar (Corresponding Author): ozlemsahin38@gmail.com; osahin@ahievran.edu.tr.

² Doktora Öğrencisi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı,
ORCID: 0000-0002-9900-7442.

Başvuru Tarihi (Received): 13.03.2022 **Kabul Tarihi** (Accepted): 20.07.2022

Giriş

İslam hukukuna cari olan Osmanlı İmparatorluğu'nda padişahların da İslam halifesi olduğu düşünüldüğünde ilan edilen kanunnamelerin de Allah'ın kanunu olan şeriatı uygun olarak hazırlandığını ifade etmek mümkündür (Velidedeoğlu, 1940, s. 154). Bu doğrultuda en kapsamlı kanunnameler Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman ve IV. Mehmet devirlerinde ilan edilmiştir (Üçok vd., 2006, s. 99). Ancak Tanzimat dönemine gelene değin ayrı bir kanun yapma ihtiyacı hissedilmemiştir. İlan edilen kanunnamelerde yer alan bütün hükümler fıkıh ile din kaideleri olarak kabaca hukukî, cezaî ve idarî olmak üzere üçlü bir tasnife tabi tutulmuştur. Hukukî hükümler şahıs ya da aileyle ilgili kaidelerden oluşmakta olup çoğunlukla dinî çerçevede şekillendirilmiştir. Cezaî hükümler şeriatın emir ve yasakları olarak belirlenmiş ve bazı hususlardaki cezalar devrine göre hafifletilip şiddetlendirilmek suretiyle uygulanmıştır. İdarî hükümler ise devlet teşkilatı, arazisi, vergileri, reaya ile ilgili hükümlerden oluşmuş ve geleneksel hukuk kuralları ile şekillendirilmiştir (Velidedeoğlu, 1940, s. 154). Cinayet suçu için uygulanması gereken cezaya dair Bayezid ve Kanuni Sultan Süleyman dönemi ceza kanunnamelerinde anne, baba ya da akrabalarından birini öldüren emr-i şer nice ise onun uygulanması gerektiği belirtilmiştir. Yaralamalar için ise kısas uygun görülmeyle diyete öngörülmüştür (Aydın, 2020, s. 102-103). Diyete ilave olarak yöneticiye kamu düzenini ihlal edenleri cezalandırmak amacıyla ise tâzir uygulama hakkı da doğmuştur.

XIX. yüzyıla gelindiğinde mahkemelere intikal eden dava sayısı ve çeşidindeki artış, tek hâkimli ve tek dereceli klasik Osmanlı mahkeme teşkilatıyla karşılanamayacak boyuta ulaşmış, yeni mahkemeler ile yeni kanunlara duyulan ihtiyacı yoğun olarak gündeme getirmiştir (Aydın, 2019, s. 417). Bu nedenle Batı hukuk tekniği ile oluşturulan ceza kanunnamesi ve bu kanunnamelerin yürütülebilmesi için de yeni mahkemelerin kurulması amacıyla çalışmalara başlanmıştır (Yetkin, 2013, s. 411). Bu çerçevede 1840 yılında Muhassıllık Meclisleri, 1842 yılında Memleket Meclisleri ve 1849 yılında Eyalet ve Sancak Meclisleri kurulmuştur (Korkmaz, 2017, s. 120). Bu meclislerde görülen ceza davalarından katl (cinayet), sirkat (hırsızlık), yaralama davaları ve pranga cezası gerektiren suçlar ile alakalı davalar bir üst mahkeme niteliği olan Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye'de çözüme kavuşturulmuştur (Seyitdanlıoğlu, 1999, s. 119). Dolayısıyla Tanzimat'ın ilanından itibaren yeni bir hukuk sistemine geçiş yapılmış ve ihtiyaca binaen modern ceza kanunnameleri de ilan edilmiştir. Söz konusu kanunnameler 1838, 1840, 1851 ve 1858 yıllarında ilan edilmiş ve suçlar tasniflenerek bunlara verilecek cezalar sistemli bir hale getirilmiştir (Poyraz, 2020, s. 500). Söz konusu dönemde klasik İslam esasları ile örfe dayalı geleneksel hukukî esasların hukuk normlarında anlaşılır bir biçimde kanunlaştırılmasına dair atılan adımlar neticesinde ilk modern ceza kanunnamesi 3 Mayıs 1840 tarihinde batı hukuk mevzuatından esinlenilerek oluşturularak yürürlüğe konmuştur (Velidedeoğlu, 1940, s. 176). Bu kanunname bir mukaddime, 13 fasıl ve bir hatimede 41 madde şeklinde tasarlanmış ve ilan edilmiştir (Sarkis, 2006, s. 178). Fasıllarda hükümdar ya da devlet aleyhine işlenecek suçlar, cinayet (katl), fesat çıkarma (sây-i bi'l-fesât), sövme, dövme, haneye tecavüz, rüşvet, irtikâp, vergi vermeme, memurlara muhalefet etme, silah çekme ve boşaltma, yaralama (cerh), yol kesme suçlarına yer verilmiştir. Cezaları ise kısas-ı şer'i, siyaseten katl, kürek, sürgün, tekdir, hapis ve memuriyetten çıkarma olarak öngörülmüştür (Poyraz, 2020, s. 499). Her suç için tek ve sabit bir cezanın öngörülmesi ve hâkimlerin her olayı ayrı ayrı değerlendirip cezayı azaltma veya artırma yetkisinden yoksun bırakılması bu kanunnamenin en olumsuz yönlerinden olmuştur (Üçok vd., 2006, s. 343). Ancak şer'i ve örfi cezaların tek bir kanunname çatısı altında birleştirilmesi hukuk alanındaki en önemli adımlardan sayılmıştır (Taner, 1940, s. 227). Söz konusu kanunnamenin noksanlıklarını tamamlamak üzere 1851 yılında "Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye'de Kanun-i Cedid" adıyla yeni bir kanunname daha neşredilmiştir. Üç fasıl ve 43 maddeden oluşan bu kanunnamenin birinci faslında şahıs haklarına yönelik işlenen suçlar, ikinci faslında devlet aleyhine işlenen suçlar ve üçüncü faslında ise can, mal ve ırza yönelik suçlara dair hükümlere yer verilmiştir (Cin vd., 2017, s. 326). 1851

Ceza Kanunnamesinde bir önceki kanunnamedeki suçlara ilave olarak sarkıntılık, sarhoşluk, kumarbazlık, kız kaçırma, kalpazanlık, sahtekârlık suçlarına yer verilmiş ve bir önceki kanunnamedeki cezalara ilave olarak prangabentlik, 79 değneğe kadar dayak cezası öngörülmüştür (Taner, 1940, s. 228). Bazı durumlarda dayak cezasının hapis cezasına dönüştürülebileceği de belirtilmiştir (Poyraz, 2020, s. 500). Kanunnamede had ve kısas (diyet) suçlarına da yer verilmiş olup bunların uygulanmadığı durumlarda tâzir ile hükmedilebileceğinden de bahsedilmiştir (Ekinci, 2021, s. 553).

İslam hukukunda cinayet (öldürme) suçu üç şekilde ele alınmıştır. Bunlar; kasıtlı öldürme, kasıtlıya benzer hatalı öldürme ve hatalı öldürmedir (Teymiyye, 1999, s. 133). Hanefi mezhebinde ise dolaylı öldürme ve yaralama da bu kategoride değerlendirilmiş ve cinayet vakaları beş kategoride incelenmiştir (Imber, 2004, s. 252). Söz konusu tanımlarda yer verilen kasıt ibaresi öldürenin yani katilin zihinsel durumu ya da öldürme sebebine bakılmaksızın, olayın bir aletle mi yoksa aletsiz olarak mı gerçekleştirildiği noktasında düğümlenmiştir. Bu teorik çerçevede silah katilin kasıt yaptığının kanıtı olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenledir ki kasıtlı öldürme ya da yaralamada, saldırganın kılıç gibi bir saldırı aletini kullanması, olayın temel noktası olmuştur (Imber, 2004, s. 246). Yine Hanefi hukuku menfi bir fiil ile işlenen suçu, müsbet bir fiille işlenen suçtan ayrı değerlendirmiştir. Söz konusu noktada kısas ve diyetin uygulanamayacağı, tâzir ile hükmedilmesi gerektiği aktarılmıştır (Aydın, 2019, s. 164-165).

Kisas uygulamasının özünde bir organ ya da uzvun mal olduğu düşüncesi yatmakta olduğundan, bu kayba neden olan herkesin eşit kayba maruz bırakılması gerektiği düşünülmüştür (Imber, 2004, s. 247). Bu noktada hukukî bir terim olarak kasten işlenen adam öldürme veya yaralama suçuna failin işlediği fiil cinsinden veya ona denk bir ceza ile ceza verilmesi olarak tanımlanmıştır (Dağcı, 2002, s. 488). Kısas suçları cana ve uzva karşı olmak üzere iki kategoride değerlendirilmiştir. Bu kapsamda öldürme suçu için öldürme, yaralama suçu için yaralama, herhangi bir uzvun kesilmesi durumunda aynı uzvun kesilmesi ya da aynı uzvun işe yaramaz hale getirilmesi şeklinde uygulanmıştır (Akbulut, 2003, s. 170). Maktûlün velilerinin talebi ile kısasın uygulanmadığı hallerde suçluya af ya da diyet cezası uygulanmıştır. Hukukçular hatalı öldürme hususunda kısası uygun bulmayarak yalnızca diyet ya da kefaret (tazminat) uygulamasının gerekliliğini belirtmiştir (Teymiyye, 1999, s. 137). Cinayet suçunda diyet cezaları her durum için ayrı ayrı belirlenmeyerek sabit tutulmuştur. İslam hukukuna tabi olan mezhepler arasında kısmî farklar mevcut olsa da mağdurun kimliğine, cinsiyetine, hür ya da köle olma durumuna göre değişkenlik arz edebilmiştir (Aydın, 2019, s. 196). Mağdurun velisinin suçluyu affetmesi üzerine sulh edildiği takdirde kısas düştüğünden yetkili otoriteye de tâzir hakkı doğmuştur (Akbulut, 2003, s. 171). Eşitliği sağlamanın mümkün olmadığı durumlarda ise tâzir uygulanmalarına başvurulmuştur (Teymiyye, 1999, s. 138).

İslam hukukunda ayrıntılı olarak düzenlenmemiş olan tâzir kategorisinde devlet başkanına geniş bir yetki alanı sunulmuştur. Bu takdir hakkı ile padişahlar asırlar boyunca hukuk alanında yapmış oldukları düzenlemeler için uygun hukukî zemini bulmuştur. Bu noktada devlet başkanı hangi eylemlerin suç sayılıp bu suçlara hangi cezaların verileceğini belli esaslar dahilinde şekillendirmiştir (Aydın, 2019, s. 72). Kanunlar şekillendirilirken akıl ve iradeden kaynaklanarak eskiden beri var olup tekrarlanmak suretiyle gelen hâl, olay ve davranışların temel kaynaklarla çelişmediği durumlarda eylemlere hukukî bir mahiyet kazandırılmıştır. Ancak örfî mahiyeti bulunan bir âdetin şer'i hukuk içerisinde yer alabilmesi için öncelikle ilmî ve ahlakına güvenilir bir hukukçunun onayından geçmesi gerekli olmuştur (Tuğluca, 2006, s. 10). Bu nedenledir ki örfî-millî hukuk, hukukî esasların zamanla belli bir çoğunluğa erişmesi sonucunda oluşturulmuştur (Aydın, 1993, s. 481). Tâzir uygulamaları ile ulü'l-emr, suçluya yalnızca öğüt verebilmiş, suçluyu azarlayabilmiş, hapsedirebilmiş, sürgüne gönderebilmiş, yüzünü karalayarak teşhir ettirebilmiş ve sopa attırarak cezalandırabilmiştir. Aynı zamanda ulü'l-emr, siyaseten katil adı verilen devlete zararlı olduğu kanısına varılan kişilerin ölümüne dahi onay verebilme yetkisine sahip olmuştur (Üçok vd., 2006, s. 99-100). Bu noktada özünde hükümdarın mutlak iradesi ile oluşturulan bu kanunların İslam ceza

hukukunu genişletmek ve tamamlamak mahiyetinde oluşturulduğunu ifade etmek yerinde olacaktır (Heyd, 1984, s. 642).

Osmanlı İmparatorluğu'nda cinayet ve yaralama vakalarının ele alındığı bu çalışmanın sınırlarını H. 6 Cemaziyevvel-24 Ramazan 1267 / M. 9 Mart-23 Temmuz 1851 tarihleri arasında ihtiva eden 478 Numaralı Ayniyat Katl Defteri oluşturmuştur. Ayniyat Defterleri XIX. yüzyılda sadaret dairesinden nezaretlere, vilayetlere ve diğer makamlara yazılan tezkirelerin suretlerinin kaydedildiği defterlerdir. Osmanlı Arşivi'nde birden başlamak üzere numaralandırılmış olan bu defterler, tutulmaya başladıkları ilk yıllarda Anadolu ve Rumeli adları ile tasniflenmiştir. Meclis-i Vâlâ'nın kurulması ile birlikte bu meclisten verilen kararlar Meclis-i Vâlâ'dan yazılan, Meclis-i Vâlâ Rumeli, Meclis-i Vâlâ Anadolu ve Meclis-i Vâlâ'dan katl ve sirkate dair gibi isimlerle konularına göre sınıflandırılmıştır. Bahsi geçtiği üzere Tanzimat'ın ilanından sonra taşrada kurulan Muhassıllık (1840), Memleket (1842) ve Eyalet (1849) Meclisleri ceza mahkemeleri sıfatıyla adli meseleler çözüme kavuşturulmuştur (Ekinci, 2017, s. 175). Ancak taşra meclislerinde mahkemeleri yapılan ve hükümleri verilen katl (cinayet), yaralama, hırsızlık gibi suçların infazı olarak belirlenen idam, kürek, prangabent, kalebent gibi ağır cezaların ilamlarının Meclis-i Vâlâ'ya gönderilmesi zorunlu tutulmuş ve burada kimi zaman kararlar onanırken kimi zaman ise bozulmuştur (Ekinci, 2017, s. 179). Nihai kararlar ise her durumda Ayniyat Defterleri'ne kaydedilmiştir. Bu nedenle söz konusu defterlerin analizi Osmanlı toplumunda işlenen suçlar ve verilen cezaların tahlil edilebilmesi açısından oldukça önem arz etmiştir. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Bâb-ı Âli Evrak Odası Ayniyat Defterleri kataloğunda H. 1227-1330 / M. 1812-1912 tarihleri arasında toplam 1875 adet defter mevcuttur. Bu defterlerde kamu davaları, şahsi davalar ve resmi makamlar arasındaki anlaşmazlıklar, idari ve mali konulara dair bilgilere ve nizamname ile talimatnamelere de yer verilmiştir (Aktaş, 1991, s. 277). İncelenen defter 35 varaktan oluşmuş olup rika hat ile kaleme alınmıştır. Defterde yer alan belgeler her sayfada 3 ya da 4 hükme yer vermek suretiyle kaydedilmiştir. Belgelerin sonuna yazılan gün, ay ve yıl bilgileri Hicri takvim kullanılmak suretiyle kaydedilmiştir. Tarama modeli kullanılarak hazırlanan bu çalışmaya ilişkin veriler doküman tarama modeli ile elde edilmiştir. Ortaya çıkan veriler için ise içerik analiz yöntemi kullanılmıştır.

İncelenen dönem Mart-Temmuz 1851 dönemi olup söz konusu dönem 1851 Ceza Kanunnamesi kapsamında ele alınmıştır. Ancak Tanzimat döneminin bir önceki kanunnamesi olan 1840 Ceza Kanunnamesinde de adam öldürme suçuna 1/1. maddesinde *faraza vüzeradan birisi tarafından bir çobanın bile canına kasd vukuunda ol-vezirin hakkında dahi kısas-ı şer'i icra oluna* ifadeleri ile yer verilmiş ve kısasa gönderme yapılmıştır (Akgündüz, S. N., 2010, s. 93). Söz konusu kanunnamenin 11/3. maddesinde ise katl suçu işleyip suçu sabit olanlara kısas uygulanması gerektiği belirtilmiştir (Kaynar, 2010, s. 311). Ancak tâzir uygulamasına dair herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. İncelemenin sınırlarını oluşturan dönem 1851 Ceza Kanunnamesi ile örtüştüğünden 1851 kanunnamesinden de bahsetmek yerinde olacaktır. 1851 Ceza Kanunnamesi 1/11. maddesinde ise kısasa hükmedildiği halde veresenin affı ya da sulh ile diyete hükmedildikten sonra katil Dersaadet'te ise işlenen suçun derecesine göre bir seneden beş seneye kadar kürek ve taşrada ise prangaya konularak süfli (adî) hizmetlerde kullanılmasından bahsedilmiş (Gökçen, 1987, s. 144; Akgündüz, A., 1986, s. 822) ve tâzire gönderme yapılmıştır. Bu nedenle söz konusu kanunname katl eylemi için kısasa gönderme yapmak yerine daha ayrıntılı cezalar öngörülmüştür. 478 Numaralı Ayniyat Katl Defteri de bu noktada, ceza kanunnamesindeki dönüşümü gözlemleyebilmek amacıyla seçilmiştir. Mart-Temmuz 1851 dönemine dair verileri içeren bu defterin mahiyetini 83 cinayet, 13 yaralama, 21 sirkat (hırsızlık), 12 tahliye, 7 kuttâ'i tarik (haydutluk), 7 hetk-i ırz (ırza geçme), 2 arazi tasallutu, 1 uygunsuz hareket, 1 kalpazanlık, 1 fezâhate teşebbüs (edepsizlik), 1 asayiş bozma, 1 ketm-i nüfus (kişi saklama), 1 devlet görevlisine silah çekme ve 1 de firar belgesi oluşturmuştur. Araştırmanın sınırları cinayet ve yaralama vakaları olarak belirlendiğinden diğer suçlara dair verilere yer verilmemiştir.

Ayniyat Defterleri'nin cinayet ve yaralama olaylarının işlenme sebepleri, kişilerin meslekleri,

sosyal statüleri ve maddi durumlarına dair de detaylı bilgilere sahip olmadığı anlaşılmıştır. Bu durum sadece defterler ekseninde detaylı bir toplumsal analiz yapmayı güçleştirmiştir. Ancak defterdeki veriler ışığında dini taksime göre suçlu ile maktûller analiz edilmiş ve şiddet eğilimleri ortaya konulmuştur. Cinayet ve yaralama vakalarının merkez ve taşradaki dağılım oranları, bunun sonucunda suçların coğrafi dağılımları ortaya konmuştur.

1. Cinayet (Katl Fiili)

Günah işlemek, işlenen günah ve suç anlamlarına gelen cinayet, fıkıh literatüründe mal ile cana yönelik hukuka aykırı eylemler olarak ifade edilmiş ve üç kategoride ele alınmıştır. Bunlar; hayvanların cana ve mala verdikleri zararlar, umama ait yerlerde bırakılan eşya ve benzeri şeylerden meydana gelen zararlar ile şahsa yönelik verilen zararlardır (eş-Şazeli, 2021). Osmanlı hukukunda kişilere karşı işlenen suçlar neticesinde mağdurun hayatını kaybetmesi üzerine cana karşı işlenen suç anlamına gelen el-cinâye ale'n-nefs yahut katl kavramlarının kullanımı tercih edilmiştir (Güler, 2020, s. 27-28). Dolayısıyla bir kimsenin hukuken can dokunulmazlığı bulunan bir şahsın ölümüne yol açacak davranışta bulunulması olarak tanımlanmıştır.

478 Numaralı Ayniyat Katl ve Sirkat Defterinde yer alan katl vakaları cana yönelik zararları içerdiğinden sadece şahsa yönelik işlenen cinayetlere değinilmiştir. İslam hukukçuları şahsa yönelik cinayeti adam öldürme, müessir fiiller (yaralama) ile anne karnındaki çocuğa yönelik ve onun ölümüyle sonuçlanan cinayetler olmak üzere üçe ayırarak değerlendirmiştir (eş-Şazeli, 2021). Cinayet olarak addedilen öldürme eylemi ise ruhun bedenden ayrılması olarak tanımlanmıştır (Bulut, 2018, s. 49). Kur'an-ı Kerim'de kasten ve hataen olmak üzere ikili bir ayırımla öldürme suçuna yer verilmiş ve bahsedildiği üzere Hanefi mezhebinde ise beş kategoride ele alınmıştır. Bunlar; kasten öldürme, kasta benzer öldürme, hataen öldürme, hata mecrasına cari katl ve tesebbüben katl şeklindedir (Imber, 2004, 252).

İşlenen cinayette kasıt söz konusu ise faile öngörülen aslî ceza kısas olarak belirlenmiştir. Ayet ve hadislerde de bahsedilen kısas uygulamasında katilin öldürdüğü maktul yerine öldürülmesi gerektiği aktarılmıştır (Koç, 2019, s. 275). Failin cinayet eylemi sırasında kesici, delici ve parçalayıcı bir alet kullanması öldürmedeki kasıt varlığının delili olarak kabul edilmiştir (Akbulut, 2003, s. 170). Bu nedenle cinayet davalarında fail tarafından kullanılan alet-i câriha ya da harb kasıt ölçütü olarak değerlendirilmiştir (Maşalı, 2011, s. 87). İnsan iradesinin dışında gerçekleşen bir fiil ile ölümün meydana gelmesi, hata sonucunda gerçekleşen (hataen) cinayet olarak tanımlanmıştır. Bu şekilde gerçekleşen cinayetler günah olarak değerlendirilmediğinden cezası diyet olarak belirlenmiştir. Günah olarak değerlendirilen kasıt benzeri cinayette ise katilin köle azat ederek ya da iki ay boyunca oruç tutarak kefarete ödemesi gerekli görülmüştür (Imber, 2004, s. 247).

1851 Ceza Kanunnamesinde kasten adam öldürme halinde bizzat suçu işleyen ve azmettiren şer'i hükümlerin uygulanacağı ve padişah onayı olmadıkça kararların icra olunmaması gerektiği belirtilmiştir (Akgündüz, A., 2017, s. 125). Söz konusu kanunnamenin 3/19. maddesinde ise kadın katillerin cezalandırılması meselesine de değinilmiştir. Rıza sonucunda katil eylemi gerçekleştiren kadınlara 5 ila 15 sene, rızasız bir şekilde katil eylemi gerçekleştiren kadınlara iki ila beş sene ve katile yardım eden kadınlara ise beş ila yedi sene arasında hapis cezası öngörülmüştür (Gökçen, 1987, s. 157-158; Akgündüz, A., 1986, s. 831). Toplumda cinayet ve yaralama vakaları ise genellikle arazi anlaşmazlıkları, sınır ihlalleri, hırsızlık, haneye tecavüz gibi sebepler nedeniyle meydana gelmiştir (Erkek, 2013, s. 650).

Cinayet ve yaralama vakalarının mahkemeye intikali maktûl ya da maktûlün yakınlarının şikayetleri ile ya da kamu davası şeklinde yürütülmüştür (Erkek, 2013, s. 651). Dersaadet'te işlenen suçların davası şeyhülislamın huzurunda, taşrada işlenen suçların davası ise Eyalet ve Sancak Meclisleri'nde görülmüştür. Buralardan alınan ilamlar meşihat makamına tasdik ettirildikten sonra padişah onayına sunulmuş ve onay alındıktan sonra da infaz gerçekleştirilmiştir (Gökçen, 1987, s.

26). Kendine karşı suç işlenen şahıs ya da maktulün velilerinin faili affetmesi durumunda kısas cezaları düşmüş (Gökçen, 1987, s. 8) ve cezalar malî bir cezaya dönüşmüştür. Bu durumda failler diyet ödemekle yükümlü tutulmuştur (Ekinci, 2021, s. 364). Bu teorik çerçevede diyetin fail tarafından mağdur ya da mirasçılara tazminat olarak ödenmesi gereken mal olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Kasten adam öldürmede diyet miktarının tamamının hepsi peşin olarak ve taksirle adam öldürmede ise üç taksit olarak ödenmesi uygun bulunmuştur (Avcı, 2004, s. 86). Diyet bedeli 100 deve, 2 bin koyun, 200 sığır ya da 200 kat elbise, bin dinar, 10 bin dirhem gümüş şekillerinden biri olarak belirlenmiştir. Canın diyeti 100 deve olup parası olanların bunu bin dinar olarak nakdî şekilde ödemeleri gerekmiştir (Avcı, 2004, s. 86-87). İncelenen dönemde 83 cinayet belgesinden 39'unun diyet ve 10'unun ise sulh yoluyla çözüme kavuşturulduğu tespit edilmiştir. Bu diyet hükümlerinden beşinde maktulün yakınları faili karşılıksız olarak affetmiş ve bu nedenle kısas ve diyet düşürülmüştür. 22 Nisan 1851 tarihinde Karahisar-ı sahip sancağı Sandıklı kazası Hırka karyesi ahalisinden Hüseyin'in aynı karyeden Ahmet'i yaralayarak öldürmesi meselesinde maktulün yakınlarının faili karşılıksız olarak affetmesi bunun örneklerindedir. Söz konusu meselede yönetici takdir hakkını kullanarak faile dokuz seneliğine kürek cezası da vermiştir (BOA, AYN.d. 478, 32/2). Diyet bedelleri ve sulh miktarı üzerine anlaşmasının bu denli tercih edilmesinin sebebi, kısas uygulaması ile katilin öldürülmesinin pratik açıdan varislere herhangi bir fayda sağlamayacağı düşüncesine dayanmıştır (Güler, 2020, s. 55).

İslam hukukunda öldürme suçuna kısas farz kılındığı halde kısıstan vazgeçilmesi halinde diyet ödenmesi gerektiğine işaret edilmiştir (Bardakoğlu, 1994, s. 475). Kısas cezaları eşitlik gerektirirken, İslam hukuku kadınlara ve kölelere erkeğin diyetinin yarısı oranında olacağı görüşünü benimsemiştir (İmber, 2004, s. 246-247). Bu nedenle kadınlar ve köleler için kısas bedelleri normal diyetin yarısı olarak tayin edilmiştir. İncelenen dönemde tespit edilen 39 diyet vakasından birinde diyet bedeli 10 bin dirhem, dördünde ise 5 bin dirhem gümüş olarak kaydedilmiştir. Diğer belgelerde ise diyet miktarları aktarılmamıştır. 19 Mayıs 1851 tarihinde Vezirköprü kazası Çalman karyesi ahalisinden darp edilme sonucu ölen Kaptan oğlu Ali'nin katli meselesinde Hacı oğlu Hüseyin'in 10 bin dirhem gümüş (BOA, AYN.d. 478, 45/1) ve 9 Mart 1851 tarihinde ise Trabzon Görele kazası Gülef karyesinden İbrahim'in boğularak öldürülmesi üzerine katil Osman'ın beş bin dirhem gümüş (BOA, AYN.d. 478, 3/1) olarak diyet bedeli ödemesine karar verilmesi bunun örneklerindedir. Söz konusu örneklerde de bahsedildiği üzere sulhta anlaşılması halinde ödemelerin üç taksit olarak yapılması uygun bulunmuş ve suçlulara tâzir ile de hükmedildiği anlaşılmıştır.

1851 Ceza Kanunnamesi 1/12. maddesinde öldürülen kimsenin veresesinin olmaması durumunda katilin diyet bedelini Beytülmal'e ödemesi ulü'l-emrin takdirine bırakılmıştır (Gökçen, 1987, s. 144; Akgündüz, A., 1986, 823). 10 Nisan 1851 tarihinde Zağra-i Atık kazası Şehban karyesi civarında darp sonucu vefat eden Kıpti Veli'nin herhangi bir varisi olmadığından diyetinin fail Hüseyin tarafından Beytülmal'e ödenmesi gerektiği hususu (BOA, AYN.d. 478, 27/2) buna dairdir. Ancak Hüseyin'in diyet bedelini ödeme gücü olmadığından Tersane-i Amire'deki mahbusiyeti süresince kendisine istihdam edilecek bedelden tahsis edilmesi ve meblağın Beytülmal'e aktarılması gerektiği belirtilmiştir ki faile tâzir ile de hükmedilerek kürek cezasının verildiği anlaşılmıştır. Bu durum devletin diyet bedelini tahsil hususunda iltimas göstermediğini ortaya koymuştur. Failerin diyet bedelini nakdi olarak ödeme gücü olmadığına menkul ya da gayrimenkullerinden ödeme için kullanılmıştır. Failin üzerinde herhangi bir mal ya da emlak olmaması durumunda ise belgelerde failin eli bollaşınca (vakt-i yesar) ödemesi gerektiği belirtilmiştir.

Mağdurun velisinin suçluyu affetmesi üzerine kısas düşüp diyete hükmedilmiştir. Ancak her iki tarafın sulh ile anlaşması üzerine ise bu kez de diyet düşmüştür. Bu durumda ulü'l-emre tâzir hakkı doğmuştur (Akbulut, 2003, s. 171). Sulh bedelinin diyet bedelinden daha aşağı bir meblağ olması gerektiği, belgelerde sulh bedelinin bin ila 4 bin kuruş arasında değişiklik arz ettiği tespit edilmiştir.

Sulh bedeli hem nakdî hem de aynî olarak ödenebilmiştir. 25 Haziran 1851 tarihinde Hanya sancağı Kisamo karyesi mütemekkinlerinden yaralanması üzerine fevt olan Yolzaraki Kostanti'nin katili Kara Antonaki ile maktulün vereseşi arasında 2500 kuruş bedel ile üç re's marya (dişi koyun) üzerinde uzlaşmaları (BOA, AYN.d. 478, 60/1) buna dairdir. Ancak uzlaşmanın sağlanması halinde yetkili otoriteye suçun kovuşturulması için tâzir ile de hükmedebilme yetkisi doğmuştur. Vakalarda sulh ile çözümlenen dava sayısının fazlalığı dikkat çekmiştir. Sulh ile çözümlenen davaların neredeyse tamamında tâzir kapsamında beş sene müddetle kürek cezasının verildiği tespit edilmiştir. Bu noktada kısas ve diyet taleplerinin az sayıda olması katilin belirlenmesinde yeterli delile sahip olunmayışını düşündürmektedir. Faillerin de kendilerine isnad edilen suçları inkar ettikleri ancak uzlaşma bedelini kabul ettikleri anlaşılmıştır. 21 Mayıs 1851 tarihinde Harput Eyaleti Aluçlu karyesi ahalisinden Mustafa ile diğer Mustafa'nın Ahmet'i öldürdüklerini inkar etmelerine rağmen maktulün vereseşi ile üç bin kuruş bedel üzerine sulha rağbet etmeleri (BOA, AYN.d. 478, 50/1) bunun örneğidir. Söz konusu örnekten de anlaşıldığı üzere sanıkların cinayet suç isnadını inkar edip uzlaşma bedelinde anlaşmaları şaibeli bir durum oluşturmuştur. Bu noktada faillerin suçun kendi üzerlerine kalmasından endişe ettikleri ya da suçu işledikleri halde ispat edilmesinden korktukları için uzlaşma bedelinde anlaştıkları düşünülmüştür. Mahkeme tarafından bu durum şüphe ile karşılanırsa da neticesinde sanıklar temize çıktığından şer'an ya da kanunen herhangi bir hüküm uygulanmasına gerek kalmamıştır.

1851 Ceza Kanunnamesi 1/14. maddesinde adam öldürme eyleminde katile yardım eden kişilere bir seneden üç seneye kadar Dersaadet'te ise kürek, taşrada ise pranga cezasının verilmesi öngörülmüştür (Gökçen, 1987, s.145; Akgündüz, A., 1986, s. 824). İncelenen dönemde de öldürme eylemine yardım eden dört kişiye muvakkat kürek cezasının verildiği tespit edilmiştir. Ancak Saruhan sancağı Marmaracık kazasından boğularak öldürülen İbrahim'in katili Arap Mercan'ın yardım ve yataklıkçı olan kardeşi Abdullah'a kanunnamede belirtildiğinden farklı olarak beş sene müddetle kürek cezasının verildiği (BOA, AYN.d. 478, 36/1) anlaşılmıştır. Haklarında kısas hükmü bulunan iki failden bahsedildiği de tespit edilmiştir. Bunlar; 30 Mart 1851 tarihinde hükmü verilen Üsküp kazası Libotin karyesinden Hüseyin (BOA, AYN.d. 478, 20/3) ve 29 Nisan 1851 tarihinde hükmü verilen Üsküp karyesi Libotin karyesinden Visto (BOA, AYN.d. 478, 38/1) diyet ya da sulh görüşmeleri yapılmadan ecelleriyle öldüklerinden kısasın uygulamadığı belirlenmiştir.

İslam hukukunda kasâme ve akîle uygulamaları hariç tutulmak üzere cezaların şahsiliği ilkesi benimsenmiştir (Pamir, 2005, s. 345). Kasâme ve akîle uygulamalarında ise cinayete alakası olmayan kimseler işlemediği suçlar nedeniyle cezalandırılabilmiştir. Kasâmenin uygulanabilmesi için cesedin bir kasaba, bir mahalle, özel bir mülk ya da hiç kimseye ait olmayan bir mahalde bulunması gerekli olmuştur. Bu gibi cinayetlerde cesedin bulunduğu yer ahalisi diyet miktarını toplu olarak ödemekle yükümlü tutulmuştur (Paydaş, 2015, s. 595). Öldürülen kişinin yakınlarının durumu dava etmesi üzerine cinayet işlenen yer ahalisinden 50 kişi seçilip faili tanımadıklarına dair yemin ettirilmiş ve ardından diyet de söz konusu kişilere infaz edilmiştir (Ekinci, 2021, 374). Ancak ahaliden bir kişi dahi yemin etmediği takdirde, meseleyi ikrar edip yemin edinceye kadar hapsedilmiş ve bütün diyet de ona hükmedilmiştir (Akbulut, 2003, s. 173). İncelenen dönemde kasâme uygulaması ile kolektif bir toplu infaz vakasına rastlanmıştır. 19 Mayıs 1851 tarihinde Prizren kazası Rahofça karyesi Saat mahallesi mütemekkinlerinden Eso'nun mahalle civarında katledilmiş olarak bulunması üzerine maktulün yakınları tarafından seçilen 50 kişinin kendilerine yüklenen diyeti üç taksit olarak ödemelerine karar verilmesi (BOA, AYN.d. 478, 47/2) bunun örneğidir. Ancak bölge halkı tarafından diyetin ödenmesi davayı tamamen kapatmayarak suçlunun bulunması için gereğinin yapılmasını da öngörmüştür. Kasâme uygulaması ile bölge halkı kendi yaşam sahasında yaşanan bu tür kötü olayları engelleyemeyip faili yakalayamadıkları için huzuru bozmuş sayıldıklarından maktulün diyetini ödemekle yükümlü tutulmuşlardır (Paydaş, 2015, s. 597). Ancak bu uygulamadan Dersaadet münezzeh tutulmuştur (Aydın, 2020, s. 199). Akîle uygulamasında ise katilin kendisi değil, onun mensubu olduğu topluluk diyeti ödemekle yükümlü

tutulmuştur (Imber, 2004, s. 249). İncelenen dönemde akile uygulamasının tatbik edildiğine dair herhangi bir veriye ulaşılamamıştır. Yine incelenen defterden yola çıkılarak cinayet vakalarının gerçekleştirilme sebepleri ya da ispat süreçlerine dair de bilgilere ulaşabilmek mümkün değildir. Ancak en önemli ispat yolunun ikrar (itiraf) ve şahitlik olduğu anlaşılmıştır. 30 Mart 1851 tarihinde Kayacık kazasından Zenci Abdullah'ın aynı karyeden Emine'yi katlettiğini itiraf etmesi (BOA, AYN.d. 478, 17/2) ve 19 Mayıs 1851 tarihinde Sivas Sancağı Zile kazasından Ahmet'in, Mehmet tarafından katledilmesi meselesinin ise iki şahitle sabit olması (BOA, AYN.d. 478, 46/2) buna dair örneklerdendir. Söz konusu örneklerden de anlaşıldığı üzere cinayet vakalarında şahitlik hususu son derece belirleyici olmuştur (Güler, 2020, s. 45).

1.1. Katil ve Maktul Profilleri

Bir canlının başka bir canlıyı öldürmesi şeklinde tanımlanan katil kelimesi, İslam hukukunda bir kimseye can dokunulmazlığında bulunarak başka bir şahsın ölümüne yol açmak olarak ifade edilmiştir (Bardakoğlu, 2002, s. 45). Cürmü işleyene katil, cürmün işlendiği kişiye ise maktul adı verilmiştir. Osmanlı toplumundaki suç işleme eğiliminin ortaya konulması açısından katil ve maktul profillerinin aydınlatılması oldukça önemlidir. Belgelerin izin verdiği ölçüde dönemin katil ve maktul profilleri cinsiyet, dini aidiyet ve aile ilişkileri açısından analiz edilmiştir. Cinsiyet açısından analiz edildiğinde 102 erkek, 5 kadın katil ve 75 erkek maktul, 13 kadın maktule rastlanmıştır. Bu durum kadınların katil ya da maktul olarak cinayet olaylarında daha az yer aldığını ortaya koymuştur (Tablo 1). Erkek egemen bir toplumda güç ve iktidarın kaynağı olan erkekler cinayet vakalarının odağına yer almıştır (Erkek, 2013, s. 640). Dini aidiyet bakımından değerlendirildiğinde ise 87 Müslüman katil, 20 gayrimüslim katil ve 68 Müslüman maktul, 20 gayrimüslim maktul olduğu tespit edilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1: *Katil ve maktul sayıları, cinsiyet ve dini aidiyetleri*

	Cinsiyet		Dini Aidiyet		Toplam
	Kadın	Erkek	Müslim	Gayrimüslim	
Katil	5	102	87	20	107
Maktül	13	75	68	20	88

Cinayet vakaları aile ilişkileri açısından değerlendirildiğinde ise 13 vakada kadın cinayetlerine dair verilere ulaşılmıştır. Söz konusu cinayetlerinden 11'inde cinayetler kadınların babaları, kardeşleri ve eşleri tarafından gerçekleştirilmiştir. 10 Nisan 1851 tarihinde Zağfiranborlu kazası Kılavuzlar karyesinden Hanife Hatun'un ağabeyi Mustafa tarafından kasten öldürülmesi (BOA, AYN.d. 478, 26/3) ve 20 Mayıs 1851 tarihinde Konya eyaletinde vefat eden Fatma'nın eşi Mustafa tarafından silahla yaralandıktan sonra vefat etmesi (BOA, AYN.d. 478, 48/3) bunun örneklerindedir. Kadın cinayetlerinde diyet bedellerinin, İslam hukukuna uygun olarak, 5 bin dirhem gümüş olarak belirlendiği tespit edilmiştir. Diyet bedelleri haricinde tâzir ile de hükmedildiği anlaşılmıştır. Söz konusu tâzir cezalarını ise kürek ve prangabentlik cezaları oluşturmuştur. İncelenen dönemde kürek ve prangabentlik cezaları kesin bir suretle birbirinden ayrılmıştır (Poyraz, 2020, s. 500). İşlediği suç nedeniyle iki defadan fazla mahkûm olanlara, cürümde ısrar etmiş sayılacaklarından, pişman olup tövbe edinceye değin, Dersaadet'te ise kürek, taşrada ise prangabentlik cezası verilmiştir (Avcı, 2002, s. 140).

Kadınların katil olup erkeklerin maktul olduğu vakalarla da karşılaşılmış ve üç vakada kadınlar erkekleri katletmiştir. Bu vakaların ikisinde kadınlar eşlerini öldürürken, birinde ise katil ile maktul arasında herhangi bir yakınlık tespit edilememiştir. Bunlar 30 Mart 1851 tarihinde Edremit kazası Kavaklar karyesinden İbrahim'in eşi Ayşe tarafından katledilmesi (BOA, AYN.d. 478, 20/1), 19 Mayıs 1851 tarihinde Trabzon eyaleti Alaçam kazası Malkoç karyesi sakinlerinden Kezban'ın Ali'yi yaralayarak vefatına sebep olması (BOA, AYN.d. 478, 46/1) ve 1 Temmuz 1851 tarihinde

Karahisar-1 Şarki'de Alucra kazasından Gülsüm'ün eşi Hasan'ı katletmesi (BOA, AYN.d. 478, 65/3) olarak belirlenmiştir. Söz konusu meselelerde kadın faillere diyet ve sulh bedelleri haricinde tâzir ile de hükmedilmiştir. Belgelerin tamamında kadın failler için kadınlara özgü hapisanelerde beş sene müddetle hapsedilmeleri gerektiği aktarılmıştır. Tanzimat'tan sonra gündeme gelen kadın mahkûmların hapsedilme sorunu dolayısıyla şehir ve büyük kaza merkezlerinde bulunan hapisanelerin birer odası kadın mahpuslar için düzenlemiş ve bunun mümkün olmadığı mahallerde ise imam, papaz ya da muhtar evlerinin bir bölümü kadın mahpuslar için hapisane olarak kullanılmıştır (Poyraz, 2021, s. 109).

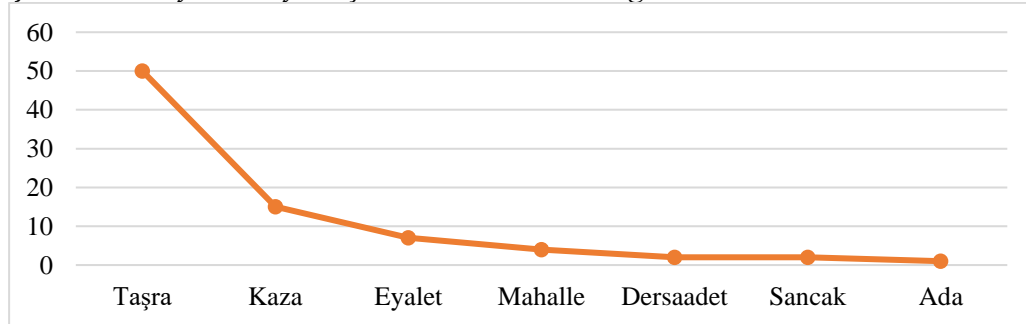
Toplum içerisinde cinayet hadiselerini doğuracak veya buna teşvik edecek ciddi nitelikli herhangi bir sorun ile karşılaşılmasıdır. Herhangi bir kesime karşı genel bir şiddet eğilimi gözlemlenmemiştir. Cinayetlerin dini tabakalaşmalar ekseninde de şekillenmediği anlaşılmıştır. Müslim ile gayrimüslimler arasında 8 vaka yaşandığı tespit edilmiştir. Bunların 5'inde Müslümanlar gayrimüslimleri, 3'ünde ise gayrimüslimler Müslümanları katledilmiştir. 20 Mart 1851 tarihinde Prizren ahalisinden Veli'nin Vasil'i katletmesi (BOA, AYN.d. 478, 31/4) ve 10 Nisan 1851 tarihinde ise siyahiden Derviş Mehmet Bey'in cinnet getirerek Macarlı Conda'yı katledilmesi (BOA, AYN.d. 478, 28/3) bunun örneklerindedir. Söz konusu meselelerden dolayı faillere 1 ila 6 sene arasında değişen kürek ve pranga cezalarından uygun olanı verilmiştir. Diğerlerinden farklı olarak cinnet getirdiği belirtilen Derviş Mehmet Bey'in kararının onanması için bir kez daha doktor muayenesine ihtiyaç duyularak Darüşşifa'ya sevk edilmesi ve yapılan muayenenin ardından kararının onanması dikkat çekicidir. Gayrimüslimlerin kendi aralarında yaşanan cinayet meselelerine dair de 12 vaka yaşandığı anlaşılmıştır. 30 Mart 1851 tarihinde Ada nahiyesine bağlı Taşçı Arnavut karyesinden Anastas'ın aynı karyeden İstifani'yi kasten öldürdüğünü itiraf etmesi (BOA, AYN.d. 478, 18/1) ve 17 Mayıs 1851 tarihinde İzmir sancağı Gökbüze kazası Aydınli karyesinden Hristo'nun Şile kazası Yeniköy mütemekkinlerinden Nikola ve Lambro tarafından öldürülmesi (BOA, AYN.d. 478, 42/3) bunun örneklerindedir. Söz konusu meselelerden dolayı da faillere 1 ila 6 sene arasında değişen kürek ya da pranga cezalarından uygun olanının verildiği tespit edilmiştir. Katil ve maktûller cinayetleri genellikle kırsal kesimde işlemiş, olaya karışanlar genellikle köylü kesiminden olmuş ve gelir seviyeleri açısından değerlendirildiğinde ise alt ve orta gelir grubunda yer alan kesimde vakalar yaşanmıştır (Erkek, 2013, s. 640).

1.2. Suç Bölgeleri

II. Mahmut döneminden itibaren yönetimin hem imparatorluk üzerindeki etkinliğini hem de birleştirici gücünü artırmayı hedefleyen çabalar, 1839 yılında Abdülmecid döneminde Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile sonuçlanmıştır. Batı'dan esinlenilerek oluşturulan bu ferman ile benimsenen reformlar, merkezileşmeye dönük bilinçli ve kararlı bir hareketi temsil etmiştir (Eldem, 2017, s. 237). Ancak Batılılaşma ve entegrasyon süreçleri, devlet ve toplumdaki egemen katmanların aleyhine işlemeye başlamış ve merkezin taşra üzerindeki denetim ile otoritesini gün geçtikçe gevşetmiştir (Eldem, 2017, s. 239). Bu teorik çerçevede 478 Numaralı Katl Defterinde yer verilen vakalar yerleşim birimleri ekseninde de incelenmiştir. Mart-Temmuz 1851 döneminde işlenen suçların tek bir bölge ile sınırlı kalmayıp geniş bir alana yayıldığı tespit edilmiştir (Şekil 2). Suç işlenen mahal sancak merkezinde ise dava süreci kadı tarafından, merkeze uzak bir bölgede işlendiyse tayin edilen naip tarafından takip edilerek yürütülmüştür (Erkek, 2013, s. 651).

Şekil 2: Abdülmecid dönemi cinayet ve yaralama vakalarının mahalleri

83 cinayet belgesinden 55'i Anadolu coğrafyasında işlenmiştir. Bu durum cinayet vakalarının Anadolu'da yoğunlaştığını ortaya koymuştur. Bunu Balkanlar (19), Doğu Akdeniz (Hanya ve Resmo) (2), Dersaadet (2), Hama (1), Sisam Adası (1) ve Trablusgarp (1) takip etmiştir. İki belgede cinayet mahallinin aktarılmamış olması yer tespitini imkânsız kılmıştır. Vakaların yoğun olarak taşrada yaşandığı tespit edilmiştir. Bu durum ise taşrada otoritenin gevşemesine bağlanmıştır. Vakaların Anadolu coğrafyasında Batı Anadolu ve Doğu Karadeniz bölgesinde, Balkanlar coğrafyasında ise Üsküp ve civarında yoğunlaştığı ortaya konmuştur.

Şekil 3: Cinayetlerin yerleşim birimi bazında dağılımı

Cinayetler yerleşim birimleri açısından incelendiğinde 50 vaka taşra olarak adlandırılan kırsal kesimde, 15 vaka kazada, 7 vaka eyalette, 4 vaka mahallede, 2 vaka başkentte, 2 vaka sancakta ve

1 vaka ise adada yaşanmıştır (Şekil 3). İmparatorluk genelinde yaşanan otorite boşluğunun taşrada yoğun bir şekilde hissedilmesi, Osmanlı toplumunun %80'inin hayatını tarım ile idame ettirmesi ve bu nüfusun yaşamını taşrada sürdürmesi (Baş, 2019, s. 292) taşradaki cinayet vakalarının fazlalığının sebeplerinden olarak düşünülmüştür. Aynı zamanda emniyet güçlerinin çoğunlukla şehir ve kazalarda mevzilenmesi de taşradaki insanların kendi aralarındaki anlaşmazlıkları yine kendi usul ve yöntemleri ile çözmeye çalışmasına sebep olmuştur (Öztop, 2015, s. 82).

2. Yaralamalar (Müessir Fiil)

Müessir fiil olarak ifade edilen yaralama suçu vücut bütünlüğüne yönelik, acı ile ıstırap doğuran eylemler için kullanılmış ve kasten ile hatâen olmak üzere iki şekilde tasniflenmiştir (Şafak, 1995, s. 307). Kasten yaralamada kişinin ölümüne yol açmayan fakat dövmek, yaralamak, itmek, çekmek, sıkmak, saç yolmak, kesmek gibi kişinin bedenine yönelik acı ve ıstırap veren eylemlerden bahsedilmiştir (Avcı, 2004, s. 122). Cezalandırılma süreci açısından önemli olan nokta yaralama neticesinde ortaya çıkan sonucun boyutudur. Kasıt unsurunun mevcudiyeti için delici ve kesici bir aletin bulunması şartı yaralamalar için de gerekli olmuştur (Demir, 2016, s. 46). Şer'i hukukta yaralama fiili için öngörülen aslî ceza kısas olarak belirlenmiştir. Ancak suçlu ve mağdur arasında denklik olmaması, af ya da sulh gibi nedenlerle ceza türü diyete dönüşebilmiştir (Koç, 2019, s. 280). Hata sonucu gerçekleşen taksirli müessir fiilde ise bir kimsenin kasıt maksadı gütmeksizin yanlışlıkla başka bir kimsenin fiziksel organlarından birine zarar vermesinden bahsedilmiştir (Avcı, 2004, s. 138). Açılmış olan bir çukura yoldan geçen birinin düşmesi, rastgele atılan bir taşın diğer bir kimseyi yaralaması gibi birçok olay taksirle yaralamaya örnek teşkil etmiştir. Bu kategorideki yaralama hadiselerine sebep olan kişi suçlu olarak kabul edilmediğinden kısas uygulanmamış ancak mağdurun zararının karşılanması amacıyla ceza türü diyet olarak belirlenmiştir (Demir, 2016, s. 54). Diyet bedeli ise normal diyetin belli bir oranına hükmedilmesi şeklinde öngörülmüştür. Bu nedenle çift organların tekinin kaybı yarım diyet, tek parmağın kaybı onda bir diyet, bir parmağın tek ekleminden kopması otuzda bir diyet gerektirmiştir. Kafa yaralamaları için ise ayrı bir bölüm oluşturulmuş ve burada on ya da daha fazla kategoride diyet oranları ortaya konulmuştur. Bazı yaralamalar için belirli bir diyet yerine uygun bir tazminat ödenmesi gerektiği belirtilmiş ve miktarı da tamamen kadının takdirine bırakılmıştır (İmber, 2004, s. 248).

1840 Ceza Kanunnamesinde kısas ve diyet hükümleri aynen muhafaza edilmiş ve 10/1. maddesinde silahla yaralama halinde failin mağdurun tedavi masraflarını yüklenmesi ve üç sene müddetle de küreğe konulması gerektiği belirtilmiş (Gökçen, 1987, s. 138; Akgündüz, A., 1986, s. 816) ve incelenen dönemde yürürlükte olan 1851 Ceza Kanunnamesi 1/17. maddesinde ise yaralamanın derecesine göre üç aydan üç yıla kadar pranga cezasının tatbik edileceği belirtilmiştir (Gökçen, 1987, s. 138-146; Akgündüz, A., 1986, s. 816- 824). Söz konusu kanunnamenin 2/7. maddesinde ise alet-i ceriha dışında başka bir şekilde darp suçuna meyledenler için 15 gün ila üç ay arasında hapis cezasının uygulanacağı belirtilmiş ve işlenen cünhanın derecesine göre 3 ila 79 değnek arasında bir cezanın uygulanacağı ifade edilmiştir (Gökçen, 1987, s. 149; Akgündüz, Ahmet, 1986, s. 826). Dolayısıyla yaralama suçları için de 1851 kanunnamesinin daha ayrıntılı hükümler içerdiği anlaşılmıştır.

Mart-Temmuz 1851 dönemine dair Ayniyat Defteri'nde 13 darp ve yaralama vakasına yer verilmiştir. Darp ve yaralama vakaları suçlu ve mağdurlar açısından ele alınarak cinsiyet ve dini aidiyet taksimine göre incelenmiştir. Cinsiyet taksimine göre suçlu ve mağdurların tamamını erkekler oluşturmuştur. 16 suçlunun 15 mağduru darp ederek yaralanmalarına sebep olduğu tespit edilmiştir. Dini aidiyetlere göre yapılan taksimde ise 16 suçlunun 11'i Müslüman, 5'i gayrimüslim; 15 mağdurun 7'si Müslüman, 8'i de gayrimüslim olarak belirlenmiştir (Tablo 2).

Tablo 2: *Suçlu ve mağdurların cinsiyet ve dini aidiyetleri*

	Cinsiyet		Dini Aidiyet		Toplam
	Kadın	Erkek	Müslüman	Gayrimüslim	
Suçlu	-	16	11	5	16
Mağdur	-	15	7	8	15

İncelenen dönemdeki yaralama vakaları mekansal analize de tabi tutulmuştur. 13 yaralama vakasından altısında mekan bilgisine yer verilmemiştir. Tespit edilenlerden vaka mahallerinin 2'si Kasımpaşa'da, 1'i Hasköy'de, 1'i Samsun Hançerli Mahallesi'nde, 1'i Üsküp Kalkandelen kazası Güryan karyesinde, 1'i Ayazmend kazası Deyneki çiftliği karyesinde, 1'i Edremit Havrankebir karyesinde gerçekleşmiştir.

Yaralama eylemlerinin dini tabakalaşmada cemaat içiyle sınırlı olmadığı da tespit edilmiştir. 9 Mart 1851 tarihinde beygir sürücüsü olan Kosti'nin Kasımpaşa Piyale Ali Mahallesi'nden nakkaş Bekir ile fes boyacısı İbrahim'i darp ve cerh etmesi (BOA, AYN.d. 478, 3/2) ve 16 Nisan 1851 tarihinde ise İbrahim'in dülger Tudori'nin elini yaralaması (BOA, AYN.d. 478, 30/1) bunun örneklerindedir. İslam hukuku gayrimüslimlere aile, şahıs ya da miras ile alakalı özel ve dini hukuk alanlarında kendi cemaat mahkemelerine başvurma hakkı tanınmış olsa da bu durum ceza mahkemeleri için geçerli olmamıştır (Koç vd., 2006, s. 21-22). Cinayet vakalarında gayrimüslim suçlu ya da mağdur sayısının daha az olduğu tespit edilmiş olmakla birlikte darp ve yaralama suçlarında Müslim ve gayrimüslim sayısının hemen hemen eşit olduğu ortaya konmuştur.

Yaralama vakalarından 10'unun sulh yoluyla çözüme kavuşturulduğu tespit edilmiştir. Cerh bedellerinin ise 150 kuruş ile 1285 kuruş arasında değiştiği anlaşılmıştır. Mağdurun cerh neticesinde hastalanması infazın ağırlaşmasına sebep olmuştur. 29 Nisan 1851 tarihinde Emrullah'ın Bekir, Timur ve Durmuş tarafından yaralanarak hastalanması üzerine faillere ikişer sene pranga cezasının verilmesi (BOA, AYN.d. 478, 37/1) buna dairdir. Yaralama neticesinde gerçekleşen ölüm hadiselerinde ise cezai yargılamaya gidilmeden önce tahkikat yapılmıştır. 16 Temmuz 1851 tarihinde davar otlatırken yaralanması üzerine vefat eden Mehmet'in fitik illetinin sancısıyla öldüğünün beyan edilmesi üzerine durum failin babası, kardeşi, karye imamı ve muhtarı tarafından da teyit edildikten sonra davaya gerek olmadığına dair fetvahaneden onay alınması (BOA, AYN.d. 478, 69/3) bunun örneğidir.

Katli defterinde darp ve yaralama olaylarının sebepleri aktarılmamış ve kısmi olarak alet-i ceriha olarak ifade edilen suç silahlarına yer verilmiştir. 13 darp ve yaralama vakasından ikisinde bıçak, birinde ise taş kullanıldığı anlaşılmıştır. Ancak 10 vakada nasıl bir suç aletinin kullanıldığı belirlenememiştir. Cinayet ve yaralama vakalarında belirli bir plan dahilinde hareket etmek ya da plansız surette vakalara karışmak suç aletlerinin farklılaşmasına sebep olmuştur.

Darp ve yaralama vakalarında tâzir cezalarının hangi oranda ve hangi şekilde uygulandığı yanıtı aranan sorulardan olmuştur. Tâzir kapsamında 16 suçludan 3'üne kürek, 13'üne ise pranga cezası verilmiştir. Kürek ceza süreleri bir suçluya 4 ay ve iki suçluya ise 3 sene müddetle verilmiştir. Pranga ceza süreleri ise üç suçluya 3 ay, üç suçluya 4 ay, üç suçluya 6 ay, bir suçluya 1 yıl ve üç suçluya 2 yıl müddetle verilmiştir. Kürek cezasının 4 ay ile üç sene arasında değiştiği, pranga cezasının ise üç ay ile iki yıl arasında değiştiği tespit edilmiştir. 1851 Ceza kanunnamesinde alet-i ceriha dışında gerçekleşen darp suçu için öngörülen hapis ve değnek cezalarına dair ise herhangi bir örnekle karşılaşılmamıştır. Darp ve yaralama olaylarında cerh bedeli ile ceza süresi arasında ters orantının varlığı tespit edilmiştir. Buna göre cerh bedelleri düştüğü durumlarda ceza sürelerinde artış yaşanmıştır.

1851 Ceza Kanunnamesinin 1/13. maddesinde suçluların sabıkası yok ise sadece şer'i cezanın infaz edilmesi, sabıkaları olduğunda ise ilaveten tâzir ile de hükmedilebileceği belirtilmiştir

(Gökçen, 1987, s. 145). Söz konusu tâzir cezalarının kürek ya da prangabentlik olarak belirlendiği ortaya konmuştur. Sabıka kaydının araştırılması için belgelerde *mazanne-i sû-i*¹⁷ ifadesine yer verilmiştir. Sonuca göre tahliyesine ya da cezalandırılmasına karar verilmiştir. Faillerin davası görülüp infazı kararlaştırılana kadar hapiste tutuklu halde bulunduruldukları ve bu durumun suçluların ceza sürelerine yansıtıldığı anlaşılmıştır ki bu husus belgelerde *mahbusiyeti tarihinden itibaren* ifadesi ile aktarılmıştır. Edinilen verilerin büyük çoğunluğu vakalarının ne şekilde işlendiğine dair de bilgi sahibi olunmasına olanak sağlamıştır. 58 vakanın işleniş şekli tespit edilirken 25 vakanın ne şekilde işlendiği ise belirlenememiştir. 58 vakanın 5'inin darp edilerek (madruben), 3'ünün boğularak (mahnukan), 4'ünün katledilerek (maktulen), 13'ünün hata sonucu (hataen), 2'sinin kaza sonucu (kazaen), 8'inin katledilerek (katlen), 3'ünün kasten, 9'unun yaralanma sonucu (mecruhen), 1'inin zehirleyerek (mesmumen), 2'sinin yaralayarak (cerihan), 4'ünün tüfenk ile, 1'inin zehirlenerek (tesmim ile), 1'inin cinnet getirerek, 1'inin alet-i ceriha ile ve 1'inin ise kılıç ile işlendiği tespit edilmiştir.

3. Sonuç

Bu çalışmada 478 Numaralı Ayniyat Katl Defterine kaydedilen cinayet ve yaralama vakaları belgelerden edinilen bilgilerden yola çıkılarak dönemin tabii olduğu 1851 Ceza Kanunnamesi çerçevesinde ortaya konulmuştur. Elde edilen veriler ışığında Osmanlı İmparatorluğu'nun Mart-Temmuz 1851 dönemi incelenmiş ve suç eğilimleri analiz edilmiştir. İncelemeye konu olan Ayniyat Defteri'nde katil ve maktûllerin meslek ve unvan gibi özel bilgilerine yer verilmemesi faillerin ancak dini kimlikler ve cinsiyetler açısından değerlendirilmesine olanak tanımıştır. İncelenen dönemde erkek katil ve maktul oranlarının sayıca fazlalığı dikkat çekmiştir. Müslüman katillerin sayısı gayrimüslim katillerin sayısından 5 kat, Müslüman maktullerin sayısı ise gayrimüslim maktullerin sayısından ise 4 kat fazla olduğu belirlenmiştir. Bu durum nüfus dengesi açısından değerlendirildiğinde çoğunluğu Müslümanlar'dan oluşan bir toplumda Müslümanlar'ın suç oranının gayrimüslimlerden yüksek olması tabii bir durum olarak değerlendirilmiştir. Yaralama vakalarının cinayet vakalarından daha az sayıda olduğu ortaya konmuştur. Yaralama vakalarında Müslüman suçlu sayısı gayrimüslim sayısının iki katı olarak belirlenmiştir. Müslim ve gayrimüslim mağdur sayısının neredeyse eşit olduğu anlaşılmıştır. Yaralama vakalarında kadın suçlu ya da mağdura dair herhangi bir veriye ulaşılamamıştır. Toplum içerisinde cinayet ya da yaralama vakalarını doğuracak veya buna teşvik edecek herhangi bir ciddi nitelikli sorun ile karşılaşılmamıştır. Meselelerin kitlesel olmaktan ziyade bireysel sebeplerden kaynaklandığı ortaya konmuştur. Toplumsal katmanda herhangi bir kesime karşı genel bir şiddet eğilimine dair herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. Devletin kısas cezalarına karşı mesafeli duruşu ve maktûlün yakınlarının kısas uygulamasından herhangi bir fayda sağlayamayışı diyet ve sulh anlaşmalarına yönelimi ortaya koymuş ve bu uygulamaların işlevselliğini gözler önüne sermiştir.

Cinayet ve yaralama vakaları coğrafi anlamda da değerlendirilmiştir. İncelenen deftere kaydedilen veriler ışığında vakaların yoğunluklu olarak Anadolu ve Balkanlar coğrafyasında yaşandığı tespit edilmiştir. Anadolu'da Batı Anadolu ve Doğu Karadeniz bölgesi, Balkanlar'da ise Üsküp öne çıkmıştır. Yerleşim birimleri bakımından değerlendirildiğinde ise taşra öne çıkmıştır. Edinilen verilerden yola çıkılarak vakaların işleniş şekilleri de tespit edilebilmiştir. Bunlar; katletme, yaralama, boğma, darp etme, zehirlenme, hata sonucu, kaza sonucu, teşebbüs ederek, cinnet geçirerek, tüfenkle, kesici delici bir aletle ya da kılıçla işlenmiştir. Cinayetlerin planlı ya da anlık şekilde gerçekleşmesi kullanılan suç aletlerinin farklılaşmasını sağlamıştır.

İncelenen dönemde kısasın uygulandığı herhangi bir vaka ile karşılaşılmamıştır. 83 vakadan 39'u diyet, 10'u sulh yoluyla ve 5'i de faillerin karşılıklı olarak birbirlerini affetmesi sonucunda ve 29'u sadece tâzir cezası uygulanarak çözüme kavuşturulmuştur. Belgelerde normal diyet bedellerinin 10 bin dirhem gümüş olarak alındığı tespit edilmiştir. Şer'i hukuka uygun olarak kadın maktuller

¹⁷ Mazanne-i sui ifadesi kendisinden bir fenalık zuhuru beklenen adam olarak kaydedilmiştir. (Sami, 1996, s.1365)

için ise bu bedelin yarısı alınmıştır. Bu durum diyet cezalarında İslam hukukunun öngördüğü uygulamanın aynen uygulandığını gözler önüne sermiştir. Diyette anlaşılması halinde diyet bedelinin tek seferde, sulhta anlaşılması halinde ise kararlaştırılan bedelin üç taksit olarak ödenmesi gerektiği tespit edilmiştir. Söz konusu ödemelerle ilgili herhangi bir af durumu mevcut olmadığından, ödeme güçleri yoksa, faillerin varsa menkul ya da gayrimenkullerinden ya da elleri bollaşınca ödemeleri gerektiği aktarılmıştır. Tâzir ile de hükmedilip bu bedelleri ödeme gücü olmayan kürek ya da pranga cezası verilen mahkûmların diyet ya da sulh bedellerinin Tersane-i Amire ya da yerel yönetimlerden süfli işlerde kullanılmaları karşılığı alacakları yevmiyelerden kesilerek tahsil edilmesinin kararlaştırıldığı da ortaya konmuştur. İncelenen dönemde sulh miktarının bin ila 4 bin kuruş aralığında değişiklik arz ettiği tespit edilmiştir.

107 failden 78'ine tâzir cezası ile de hükmedildiği belirlenmiştir. Tâzir cezalarının tamamını muvakkat (sürelî) cezalar oluşturmuş ve müebbet cezalar ile ise karşılaşmamıştır. Söz konusu suçlulara uygulanan tâzir cezaları 49 kürek, 23 pranga, 1 kalebent, beş hapis cezası olarak belirlenmiştir. Erkek faillere çoğunlukla kürek, kadın faillere ise hapis cezaları verilmiştir. Kürek ceza sürelerinin 3 ila 9 sene arasında değişmekle birlikte genellikle beş sene olarak uygulandığı tespit edilmiştir. Kadın faillerin ceza süreleri ise beş sene olarak belirlenmiştir. Kadın mahkûmlar ise buldukları yerlerdeki kadınlara özgü haphanelerde hapsedilmiştir. Kürek cezası Tersane-i Amire'de, prangabentlik cezası ise suçun işlendiği mahalde uygulanmıştır. Cinayet aleti olarak çoğunlukla tüfenk, yaralama aleti olarak ise bıçak ve taş kullanıldığı ortaya konulmuştur.

Yazarlık Katkıları (Authorship Contributions): Özlem Poyraz, Merve Öner.

Kaynakça

Arşiv Vesikaları

BOA (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi), BEO (Başkanlık Evrak Ofisi), AYN.d. (Ayniyat Katl Defteri), No: 478.

Telif ve Tetkik Eserler

- Akbulut, İ. (2003). İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, LII (1), 167-181.
- Akgündüz, A. (1986). *Mukayeseli İslam ve Osmanlı hukuku küliyatı*, Diyabakır: Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Akgündüz, S. N. (2010). *Tanzimat dönemi Osmanlı ceza hukuku uygulaması*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Avcı, M. (2002). Osmanlı uygulamasında infazı özellik gösteren hapis türleri: Kalebentlik, kürek ve prangabentlik, *Yeni Türkiye: Türkoloji ve Türk Tarihi*, VIII (45), 128-147.
- Avcı, M. (2004). *Osmanlı hukukunda suçlar ve cezalar*, İstanbul: Gökkuşbu Yayınları.
- Aydın, M. Â. (1993). Osmanlı ceza hukuku, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 7, ss. 230-248). İstanbul: TDVİAM.
- Aydın, M. Â. (2019). *Türk hukuk tarihi*. Beta Yayıncılık.
- Aydın, M. Â. (2020). *Osmanlı Hukuku Devlet-i Aliyye'nin temeli*. Ankara: İSAM Yayınları.
- Bardakoğlu, A. (1994). Diyet, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 10, ss. 478-479) İstanbul: İstanbul: TDVİAM.
- Bardakoğlu, A. (2002). Katil. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 25, ss. 478-479) İstanbul: TDVİAM.

- Baş, Y. (2019). Osmanlı Toplum Yapısı. Osmanlı Tarihi (1299-1774) *Siyasi Tarih Kültür ve Medeniyet*, (ed. S. H. Özkan) içinde (ss. 265-295), İstanbul: İdeal Kültür Yayınları.
- Bulut, İ. (2018). İslam ve Osmanlı ceza hukukunda hataen öldürme suçu. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, I, 41-71.
- Dağcı, Ş. (2002). Kısas, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 25, ss. 488-495) İstanbul: TDVİAM.
- Demir, M. (2016). *16. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde suç ve suçlular: İstanbul örneği*, [Yayımlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ekinci, E. B. (2017). *Osmanlı Mahkemeleri Tanzimat ve sonrası*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları.
- Ekinci, E. B. (2021). *Osmanlı hukuku adalet ve mülk*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları.
- Eldem, E. (2017). *Doğu ile batı arasında Osmanlı kenti Halep, İzmir ve İstanbul*, (çev. S. Yalçın), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Erkek, M. S. (2013). "Osmanlı Mardin'inde Cinayet Vakaları ve Cinayet Soruşturmaları Hakkında Bir Değerlendirme". *Bellekten*, LXXVII, 637-652.
- Gökçen, A. (1987). *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Kanunları ve Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Güler, Ü. (2020). *Osmanlı toplumunda cinayet*. Ankara: İlahiyât Yayınları.
- Heyd, U. (1984). Eski Osmanlı Ceza Hukukunda Kanun ve Şerait. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXVI, 633-652.
- Imber, C. (2004). *Şeriattan kanuna Ebusuud ve Osmanlı'da İslami Hukuk*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- İbn Teymiyye, *Siyaset es-Siyasetü 'ş-Şerriye*, Çev.: V. Akyüz, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaynar, R. (2010). *Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Koç, M. (2019). Osmanlı'da ölüm cezası verilen zina, hırsızlık, öldürme ve yaralama suçları. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, XXXIII, 261-287.
- Korkmaz, A. (2017). Aydın vilayeti'nde meydana gelen adlî vakalar ve bu vakalara karışan suçlulara dair bazı sayısal veriler (1876- 1880). *Tarih Dergisi*, LXV, 119-130.
- Maşalı, M. (2011). *Mukayeseli hukukta ölüm cezası ve İslam Hukuk açısından değerlendirilmesi*, Bursa: Emin Yayınları.
- Öztop, F. (2015). Suç cetvellerine göre Osmanlı Devleti'nde "Adam öldürme" suçu: Aydın Vilayeti örneği (1908-1916). *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, III, 75-85.
- Pamir, A. (2005). İslam ve Osmanlı Hukuku'nda Kasâme Müessesesi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, LIV(4), 344-359.
- Paydaş, E. (2015). Hukuk sosyolojisi açısından kâsame kurumu. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, XXI (2), 595-614.
- Poyraz, Ö. (2020). Abdülmecid dönemi hürriyet bağlayıcı ve kısıtlayıcı ceza uygulamalarına dair bir inceleme. *SEFAD*, XLIII, 497-518.
- Poyraz, Ö. (2021). II. Meşrutiyet döneminde kadın hapisanelerinin fiziki koşulları ve mahkûmların yaşam şartları. A. Müderrisoğlu (Ed.). *Kadının değişen dünyası* içinde (105-125).

- İstanbul: Kronik Kitap. Sami, Ş. (1996). *Kamus-i Türki*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Sarkis, K. (2006). *Külliyât-ı Kavânîn*, (C. I), Ankara: TTK Yayınları.
- Seyitdanlıoğlu, M. (1999). *Tanzimat Devrinde Meclis-i Vâlâ (1838-1868)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- Şafak, A. (1995), Erş. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 11, ss. 307-308) İstanbul: TDVİAM.
- Taner, T. (1940). Tanzimat Devrinde Ceza Hukuku. *Tanzimat I* içinde (ss.221-232), İstanbul: Maarif Matbaası.
- Tuğluca, Murat (2016). *Osmanlı devlet-toplum ilişkisinde şikayet mekanizması ve işleyiş biçimi*. Ankara: TTK Yayınları.
- Üçok, C., Mumcu, A., Bozkurt, G., (2006). *Türk hukuk tarihi*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Velidedeoğlu, H. (1940). Kanunlaştırma hareketleri ve tanzimat. *Tanzimat I* içinde (ss.139-209), İstanbul: Maarif Matbaası, 139- 209.
- Yetkin, A. (2013). Osmanlı Devleti'nde hukuk devleti'nin gelişim süreci. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, VI (24), 380-413.